

Більшовицька ідеологія та єврейські політичні партії на Волині у 1918-1921 роках

У статті розглядається вплив більшовицької ідеології на єврейські політичні партії Волині у 1918-1921 роках. Акцентується увага на формах і методах більшовицької пропаганди і агітації щодо єврейських політичних сил. В статті досліджено, як в надскладний період українського державотворення, відродженню та розбудові політичного і національного життя євреїв Волинської губернії перешкоджали бурхливі дискусії, а часто і протистояння між єврейськими соціал-демократами та сіоністськими партіями, нерідко із пробільшовицькими їх групами. Наголошено, що драматичні події громадянської війни викликали глибокі зміни в партійно-політичній структурі українського єврейства.

Ключові слова: *більшовицька ідеологія, єврейські соціал-демократичні партії, сіоністські партії, єврейські погроми, Єврейська комуністична партія.*

Дослідження впливу більшовицької ідеології на єврейські політичні партії в Україні, зокрема, в її регіонах потребують поглибленого вивчення, адже це допоможе подоланню помилок у сфері сучасної державної етнополітики, пошуку рішень з питань реформування політичної системи незалежної України. Державний архів Житомирської області містить документи, які необхідно ввести в науковий обіг, оприлюднивши раніше недоступні для фахівців матеріали, що сприятимуть встановленню історичної правди про діяльність єврейських політичних партій у Волинській губернії в 1918-1921 роках (в 1921 році від губернії відійшли до Польщі її західні повіти).

Науковими розробками цієї проблеми займалися В. Гусев, О. Найман, Т. Батанова, Ф. Левітас. Проте, окремих публікацій на дану тему не було.

У 1918 році в світлі демократичних гасел УНР єврейські політичні партії Волинської губернії активізували свою діяльність. Осередки Єврейської народної партії, Об'єднаної єврейської соціалістичної партії, Єврейської соціал-демократичної робітничої партії «Поалей Ціон» (ЄСДРП ПЦ), Їдише

фолкспартай, Цеірей Ціон, Фарейнигте, Бунд вітали демократичні перетворення в Україні і, зокрема, «Волині», особливо все, що стосувалось розбудови національно-персональної автономії.

За часи режиму П. Скоропадського політична активність дещо знизилась. Переслідувалися політичні сили лівого спрямування, до яких була прихильна більшість євреїв. Демократичні процеси змінились авторитарним режимом.

Саме в цей час, у липні 1918 року, була створена Комуністична партія більшовиків України – КП(б)У як складова частина Російської комуністичної партії більшовиків - РКП(б). На територію Волині стали ввозити агітаційні більшовицькі друковані листки, газети. В Москві ЦК партії більшовиків почали видавати газету «Правда» єврейською мовою з метою популяризації більшовизму серед євреїв. Це була копія російської «Правди» з такими ж статтями та інформацією [1].

Осередки Єврейської соціал-демократичної робітничої партії «Поалей Ціон» Волинської губернії отримали тексти резолюції та розпоряджень пленарних засідань ЦК ЄСДРП ПЦ, які відбулися 20-22 липня 1918 року. Було проаналізовано політичну ситуацію, окреслено стратегічну мету та тактичні завдання партійним осередкам на майбутнє. Особлива увага приділялася професійному руху національних секцій, агітації та пропаганді. Пропонувалося проводити лекції, дискусії з питань програми партії та тактики, організувати агітаційні курси і народні університети для вивчення політичної економії, історії робітничого руху і літератури, розповсюджувати партійну пресу на вулицях і підприємствах, на концертах, які влаштовували партійні осередки [2].

Важливою подією для євреїв Волинської губернії стало відкриття культурно – просвітницького товариства «Робітничий дім імені Борохова», при якому працював робітничий клуб імені Борохова. Бер Борохов(1881-1917рр.) був видатним ідеологом та лідером соціалістичного сіонізму, засновником ЄСДРП ПЦ. Товариство було зареєстроване 22 серпня 1918 року в Житомирі, але його діяльність розповсюджувалася на весь регіон. В статуті вказувалася мета діяльності. Це – підняття духовного і культурного рівнів своїх членів,

захист економічних і правових інтересів, допомога у випадку виникненні проблем фінансових, юридичних, лікарсько-медичних та інш. Для досягнення мети товариству дозволялося облаштовувати бібліотеки, читальні, курси, організувати лекції, читання, гуляння, спектаклі, екскурсії. Було дозволено відкривати для своїх членів та їх сімей школи, лікарні, гуртожитки та їдальні. Діяльність цієї організації сприяла популяризації Єврейської партії ЄСДРП ПЦ, благодійні справи зробили її авторитетною і популярною серед євреїв Волині [3]. Робітничий дім іноді співпрацював з партійною організацією більшовиків. Так після звернення комісії допомоги голодуючим при Бюро Правобережної України ЄСДРП ПЦ: «Єврейська комуністична партія посилає до Вас людей, з рукою, протягнутою за допомогою голодуючим. Ви не залиште цю руку пустою...В «Неділю допомоги голодуючим» у всіх комуністичних клубах Борохова Правобережної України будуть прийматися білизна, речі, продукти й гроші...» [4], євреї Волинської губернії, благодійність для яких була звичною справою громадського життя, активно взяли участь в акції.

11 листопада 1918 року Перша світова війна закінчилася поразкою німецько-австрійського блоку. Німецькі війська евакуювалися з України. Гетьманський уряд передав владу Директорії, яка оголосила про відновлення УНР і складалася з представників національно - демократичних і соціалістичних партій та об'єднань. Єврейські партії та громадські організації Волинської губернії, як і всієї України, вітали повернення української влади.

В цей надскладний період українського державотворення відродженню та розбудові національного життя євреїв в містах і містечках Волинської губернії перешкоджали бурхливі дискусії, а часто і протистояння між єврейськими соціал-демократичними та сіоністськими партіями, нерідко із більшовицькими їх групами. Вже восени 1918 року Бунд мав наявні ознаки розколу. Так, ліве крило партії вважало, що частина членів їх партії відірвались від єврейського народу і перетворили організацію в партію зрадників, прихильників єврейської

інтелігенції та буржуазії. Своє майбутнє вони пов'язували з комуністами і пролетаріатом.

Ще наприкінці березня 1918 року, коли в Києві відбулася конференція «Бунду», де констатовалася опозиція «Бунду» до більшовизму та стверджувалося, що партія йде поруч з українською соціал – демократією в питанні про незалежність України. Тоді свою політичну позицію партія не змінила, адже ще у 1917 році було заявлено: «Єврейська біднота, єврейський робітник, повинні йти рука біля руки зі всіма іншими робітниками-соціалістами всіх країн, із загоном робітничого Інтернаціонала на єврейській вулиці» [5].

1 січня 1919 року з ініціативи Української соціал-демократичної партії відбулась нарада представників соціалістичних партій: української соціал-демократичної, українських соціалістів-революціонерів(центру), українських лівих соціалістів-революціонерів, російських соціал-демократів, більшовиків, меншовиків, єврейських соціалістичних партій (Бунду, об'єднаних соціалістів і ЄСДРП ПЦ) та інш. На нараді були присутні голова Директорії УНР В.Винниченко, голова Ради міністрів В.Чеховський. Нарада була скликана для виявлення відношення партій, які працювали на Україні, до Директорії й до утвореного кабінету міністрів. Промовці у виступах підкреслили, що майже всі соціалістичні партії відносяться доброзичливо до верховної української влади і готові надати їй всяку допомогу [6].

Єврейські політичні партії і громадські рухи діяли переважно в містах і містечках Волині, де чисельно євреї складали більшість. Процес більшовизації Бунду розпочався в умовах послаблення позицій єврейської соціал-демократії. В листопаді 1918 року у Житомирі було створено комуністичний осередок. В Бердичеві (Бердичів Київської губернії, 32 км. від Житомира) ліва бундівська група приєдналася до А. Хейфеця. Міністерство єврейських справ на чолі з лідером ЄСДРП ПЦ А.Ревуцьким було створено в січні 1919р. Єврейські общини Волині з цікавістю обговорювали новину.

Але військові дії, наступ більшовицьких військ ускладнили діяльність уряду Директорії. На початку 1919 року значна частина жителів України уже мала

достатньо причин для зневіри в результатах української революції. Це – режим П. Скоропадського, отаманщина в окремих районах, суперечлива популістська демагогія, падіння дисципліни, погроми. Єврейські погроми як прояв антисемітизму мали свої причини: економічні, класові, релігійні, соціальні, психологічні. Одним з основних мотивів погромної агітації було ототожнення більшовизму з єврейством. Єврейський громадський комітет допомоги потерпілим від погромів підрахував, що протягом 1918-1921 років в населених пунктах Волинської губернії відбулося 100 погромів [7]. Єврейські погроми відбулися на початку 1919 року в Черняхіві, Бердичеві, Житомирі, Троянові, Овручі. Волинський губернський комісар запропонував всім повітам вжити самі рішучі заходи із заборони погромної агітації і натравлення однієї частини населення проти іншої. В деяких містечках Житомирського повіту було вбито кількох чоловіків за заклики до погромів, а в Троянові селяни розігнали погромників та вчинили самосуд над затриманими бандитами [8]. Але в умовах Громадянської війни погроми, пограбування і контрибуції продовжувались в Коростені, Коростишеві та інших містах і містечках Волинської губернії.

Командування армії УНР намагалось боротися з погромами, але часто без успішного результату. Єврейські політичні партії та громадські організації звертались до органів влади щодо захисту мирного населення, створювали загони самозахисту, вимагали виплати компенсації потерпілим.

Безпорадність євреїв Волині все більше схиляла їх до підтримки більшовиків, хоча була ще сильною ідея демократичного розвитку. Кореспондент газети «Громадянин» писав: «Тут у нас в Україні, разом із народом українським, демократією українською, найбільше терпів від ворогів наших народ жидівський і демократія жидівська. Ще царський міністр П.Столипін підкреслював, що українці й жиди найбільші вороги Росії – звичайно, він розумів українську й жидівську демократії [9]. У ЄСДРП ПЦ, яка підтримувала Директорію, також посилювались прокомуністичні тенденції. Один з лідерів ЄСДРП ПЦ С. Гольдельман ще наприкінці 1918 року попереджав про

велику небезпеку для дрібних єврейських крамарів, ремісників та робітників в разі перемоги більшовиків в Україні.

13 березня 1919 року через помилки керівництва та зраду деяких командирів дивізій армії УНР Житомир окупували війська Червоної армії.

Драматичні події викликали глибокі зміни в партійно-політичній структурі українського єврейства. Більшість членів партії «Фарейнигте», які протягом 1917-1918 років займали антибільшовицьку позицію, змінили погляди і в березні 1919 року створили «Комфарейнигте» (Комуністичні «Фарейнигте»). В лютому 1919 року значна частина членів Бунду – антибільшовицької партії утворила «Комбунд» (Комуністичний Бунд). Процес створення лівих осередків в місцевих організаціях Бунду, внутрішні протиріччя і боротьба привели до створення 29 травня 1919 року Єврейського Комуністичного Союзу України (Комфарбанда), до якого увійшли більшість об'єднаних єврейських соціалістів. Почалися перемовини про злиття з КП(б)У. Єврейські секції стали організаційною формою роботи в складі більшовицьких комітетів. Частина бундівців не погодилася з їх прокомуністичними поглядами і залишилися на соціал-демократичних позиціях та підтримали Директорію.

Розкол серед поалей-ціоністів закінчився створенням в серпні 1919 року Єврейської компартії Поалей-Ціон (ЄКП ПЦ), яка швидко розгорнула на Україні та, зокрема, у Волинській губернії активну діяльність. Партія прагнула брати участь у єврейських секціях при наркоматах освіти та інших радянських установах, видавала часопис «Комуністичне ворт» («Комуністичне слово»). [10].

Відповідні перетворення відбувались і в „Югенд Поалей-Ціон”, з якого виділився Єврейський комсомол (Євкомол). До його складу влився „Югенд Бунд”. Молодіжні організації, беручи приклад з керівників партій, також вели між собою ідейну боротьбу. У квітні 1919 року в листівці „Югенд ПЦ” говорилося, що „Євсекція Комсомолу” та „Югенд Бунд” ведуть молодого єврейського пролетаря на шлях асиміляції, не мають стійких принципів [11].

Найміцніші осередки Євкомолу діяли у Житомирі, Бердичеві, Малині, активні вони були і в містечках Волинської губернії.

Навесні 1919 року життя на землях Волині, де встановилась влада Директорії, поступово нормалізувалось. Там діяли фольскпартай, ЄСДРП ПЦ та Бунд. З вірою у перемогу демократії редколегія волинської газети «Громадянин» передрукувала з часопису «Україна» статтю, де оптимістично стверджувалося: «Зараз можемо з великою утіхою сказати, що так бажана і так необхідна згода між українською та жидівською демократіями, коли не цілком, то принаймні хоч на половину досягнута...Інтереси того і другого лежать в одній площині, в площині збудування незалежної Української республіки, котра стане на сторожі прав обох трудових народів» [12].

Але протистояння між більшовиками та соціал-демократами все більше загострювалась. 5 квітня 1919 року Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей-Ціон» звернулася до членів партії із закликом про збереження єдності організації: «Товариші, комуністична фракція ЄСДРП ПЦ стала на слизький шлях повного розриву з партією, кожен день вносить дезорганізацію в ряди партії...» [13].

Не однастайність в рядах членів і керівництва ЄСДРП ПЦ викликала необхідність термінових дій. Волинські організації отримали текст резолюції пленарного засідання головного комітету, який відбувся 23-28 травня 1919 року, де було проаналізовано політичні події, висловлено відношення до ЦК комуністичної фракції [14].

Потужно розгорнула свою роботу Єврейська комуністична партія. Ще наприкінці 1917 року при існуючому тоді в Житомирі осередку ЄСДРП ПЦ утворилася сильна комуністична фракція. Вона вела потужну підпільну роботу, брала активну роботу в організації протидії владі Гетьманщини і німецьких окупантів. В період правління Директорії фракція також діяла в підпіллі. При захваті Житомира більшовицькими військами комуністична фракція займалася організацією влади на місцях, де мала своїх представників. Періодичні зміни влади на Волині не давали їй масштабно розгорнути свою роботу. Але

продумана та послідовна агітація і пропаганда серед єврейського населення збільшувала кількість членів партії. 18 серпня 1920 року Правобережне бюро Єврейської комуністичної партії (ПЦ) розіслало циркуляр, де звернулось до членів партії з вимогою створити при комітеті Комісію для ведення пропаганди і надання допомоги військовополоненим. Пропонувалось організувати концерти, лекції, мітинги, гуляння, збирати кошти для військовополонених, розповсюджувати серед них партійну літературу, роз'яснювати суть радянської влади [15]. 6 жовтня 1920 року Житомирський комітет ЄКП ПЦ отримав циркуляр, де проголошувалося: «Єврейський комуністичний рух все більше ...охоплює єврейські робітничі маси. Тепер більше ніж коли-небудь перед нами стоїть величезне завдання із здійснення комунізму на єврейській вулиці» [16].

З метою очищення партійних організацій ЄКП ПЦ від несвідомих членів була проведена переєреєстрація. Для цього були призначені «трійки», які затверджували анкети і визначали певну ділянку роботи в організації. Кожен партієць повинен був бути прикріплений до майстерні чи заводу для ведення там агітаційної роботи і звітуватися кожні 2 місяці на зборах. Також кожна організація повинна була щомісячно відсилати детальний звіт про свою роботу, про стан єврейського населення в регіоні, про випадки бандитизму, про діяльність самооборони. У звітах необхідно було вказувати, що з прийнятих рішень не виконувалося і з якої причини, додавати виписки з протоколів засідань комітету, загальних зборів. Фінансувати себе кожна партійна організація повинна була шляхом організації концертів, лекцій та інш. [17].

В період міжпартійної боротьби за прихильність народних мас використовувались різні методи. У 1921 році ЄКП ПЦ звернулась до своїх однопартійців та прихильників: «За останній час гоніння на нашу партію все підсилюється. Від «ідейної» боротьби «секціонкоти» перейшли до фізичної. З місць не перестають приходити повідомлення про реквізиції наших клубів, про відмову видавати пропускні посвідчення нашим товаришам, ...заборонено друк, випуск листівок... На розширеному засіданні 12 квітня за участі уповноважених товаришів постановили зробити ряд політкроків: звернутися в

Комінтерн, зібравши всі документи, особливо матеріали про бандитські напади, про випадки антисемітських виступів по відношенню до єврейських робітничих мас» [18].

Під керівництвом ЄКП ПЦ і ЄСДРП ПЦ були створені молодіжні об'єднання Євкомол, Югенд ПЦ, югендбудинки, гуртки, з якими жорстко вела боротьбу більшовицька влада. Євкомол – потужна єврейська молодіжна організація. Єврейська спілка соціалістичної робітничої молоді «Югенд Поалей-Ціон» була створена під керівництвом однойменної соціал-демократичної робітничої партії. У 1920 році на II Всеросійській конференції було затверджено програму і статут спілки. Членами організації були учнівська молодь та інтелігенція. Вони слухали лекції та вивчали історичний матеріалізм, політекономію, сіоністську літературу та твори відомих соціал-демократів. Осередки «Югенд ПЦ» діяли в Житомирі, Бердичеві, Чуднові, Новоград-Волинському, Коростені, Овручі, Лугинах, Ємільчино, Народичах. Кількість їх членів – по 10-20 чол.

У вересні евакуація більшовиків перервала вже налагоджену роботу на півтора місяця і лише наприкінці жовтня почалася планомірна і регулярна робота. Після остаточного встановлення більшовицької влади єврейське населення Волинської губернії опинилось у складних соціально-економічних і суспільно-політичних умовах. Євреї втратили засоби до існування в результаті політики воєнного комунізму, коли більшовики заборонили приватні виробництва і торгівлю. Через погроми, жебрацькі умови життя, велика кількість євреїв подалась в еміграцію, або переїздили з містечок до міст, де простіше було знайти роботу і отримати освіту.

Щоб привабити людей до Єврейської комуністичної партії, монополізувати політичну діяльність в регіоні, встановити контроль над ухваленням рішень, щодо єврейського населення, її ідеологи критикували інші політичні сили, використовуючи часто малозрозумілі для малограмотного пересічного єврея Волині слова й словосполучення: «...В своїй практиці буржуазні сіоністи – антисіоністи. Відношення сіоністів до єврейської еміграції

в Палестину, їх поведінка в Палестині говорить про цю сильну асиміляторську течію. Серед великої буржуазії є свідчення про це ж, так що сіонізм для буржуазії...є лише хитрим маневром з її сторони, щоб утримати свою владу в єврейському середовищі. Чи приведе наш палестинізм до утопізму чи реформізму, як думають члени комісії, чи навпаки, є стимулом революційної класової боротьби, про це можна судити по нашій тактиці» [19].

Для пропагандистської роботи з євреями Волинський губернський комітет Єврейської комуністичної партії командировав своїх членів в міста і містечка губернії. До повноважень агітаторів відносились: інструктаж партійних організацій на місцях, скликати загальні партійні збори відкриті і закриті, організувати лекції та доповіді. Всі посланці мали мандат з вказаними широкими повноваженнями і зверненням до військових та цивільних адміністрацій сприяти їх діяльності [20].

Наприкінці 1919 року активно діяла єврейська секція при губкомі КП(б)У. За її ініціативи губернським відділом соціального забезпечення було організовано губернську комісію допомоги жертвам контрреволюції і погромів, направлено до її складу партійних товаришів [21]. Національні секції були підвідділами при відділі агітаційно-пропагандистському. Про широкий спектр діяльності євсекції свідчить касова книга губернського бюро при губкомі КП(б)У, де вказано, що більшість коштів витратили на транспорт, участь і організацію концертів, мітингів, гонорари за статті, обробку текстів газет [22]. При Голоvbюро організували інформаційний відділ, що дозволило видавати газету «Коммунистише Штим» - орган губернського бюро євсекцій при Волинському губкомі КП(б)У [23]. В травні 1920 року при Наркомосвіті була заснована єврейська секція. У Волинській губернії почали створювати мережу нових єврейських навчальних закладів. Були відкриті єврейські політшколи, гуртки політграмоти на їдиш, в Бердичеві функціонувала філія Київської єврейської радпартшколи.

Багато уваги євсекція відділу пропаганди і агітації Губкому КП(б)У приділяла співпраці з містечковими організаціями, що сприяло її популяризації,

особливо в Романові, де було багато шкіряних заводів з великою кількістю єврейських робітників, в Чуднові. Євсекції Наросвіти відкрили 3 школи в Полонному, Чуднові – 2, Романові – 1, Любарі – 1. Але найбільше уваги приділялося боротьбі з ліквідації клерикальних інституцій, особливо хедерів та єшиботів. Було прочитано 64 лекцій, організовано дитячий театр. Культур-Ліга в цей період існувала, але майже не працювала [24].

Для покращення роботи серед єврейських робітників відділом пропаганди і агітації національних меншин Волинського губернського комітету КП(б)У було затверджено план заходів єврейської секції. Необхідно було встановити з ким із кандидатів та членів партії проводити роботу із політпросвіти єврейською мовою. Отримані матеріали використати для розробки політкурсів і політгуртків для тих членів партії, які недостатньо знали російську чи українську мови. Провести облік євреїв-комуністів, які здатні були вести агітаційну роботу єврейською мовою. Командирувати євреїв-членів компартії до культвідділу профспілок для роботи з єврейськими робітниками, прикріпивши до підприємств агітаторів із знанням єврейської мови. Систематично вести гурткову і шкільну роботу. Розпочати заняття з новим набором слухачів у вечірній політшколі при євклубах. Брати активну участь у всіх заходах відділу пропаганди і агітації, пристосовуючи їх до особливостей єврейських робітничих мас. Особливу увагу звернути на передвиборчі кампанії в сільрадах для встановлення зв'язку євсекції з периферією. Скликати в Житомирі міську робітничу конференцію для безпартійних. В кожному містечку інструктор з роботи серед євреїв повинен втягувати в різні кампанії радянської влади кустарів, які не експлуатують чужу працю. Необхідно розробити і розіслати інструкцію євсекції по містечкам, використати в політпросвітницькій роботі вчителів [25].

Драматичні події Української національно-демократичної революції не сприяли згуртуванню єврейських партій і громадських рухів. На III Всеросійському з'їзді Цеірей Ціон (30 квітня – 5 травня 1920 року) також розкололася. Ліве крило стало Сіоністсько-соціалістичною партією (ССП), а

праве – Сіоністсько-трудовою партією (СТП). Але партія швидко відновилася і ЦЦ існувала поруч з ССП і СТП. Житомирський міськом Цеірей Ціон виконував функції губкому. Київський центр надсилав вказівки, інструкції, рекомендації, агітаційні матеріали для роботи з єврейським населенням, літературу. Метою діяльності партійних осередків ЦЦ було надання сіонізму народницького характеру, підготовка євреїв до еміграції у Палестину, професійне навчання, організація кооперативів, майстерень, ремісничих та кустарних об'єднань, культурно-освітня робота. Цеірей Ціон на Волині була досить авторитетною.

Відсутність міцної влади, використання антиєврейських настроїв у політичних цілях обумовили появу на Волині прокомуністичних тенденцій у суспільно-політичному житті, адже більшовики обіцяли встановити порядок. Вони створювали підконтрольну їм державну систему єврейських організацій, але одночасно руйнували існуючу мережу єврейської освіти, єврейські общини, культурно-національну автономію. Змінився адміністративно-територіальний устрій Волинської губернії. За Ризькою мирною угодою 1921 р. до Польщі відійшли західні повіти Волинської губернії. Районування 1921-1922 років змінило губернські і повітові межі. 7 березня 1923 р. повіти були перетворено в округи.

Руйнація УНР – це трагедія для українського, єврейського та інших народів, які мешкали на українських землях, адже в роки її функціонування єврейські політичні організації були визнані рівноправними партнерами у розбудові країни. Соціально-економічна та суспільно-політична кризи спричинили знищення єврейського національного життя, а гасла більшовиків про рівність, особливо про братерство трудящих всього світу незалежно від національності, приваблювали євреїв, які пережили погроми, антисемітські цькування і приниження. Події в роки Громадянської війни зруйнували демократичні надбання в політичному житті євреїв. До компартії перейшли ряд лідерів і членів єврейських партій, що ослабило і негативно позначилося на їх діяльності. Прагнучи прихильності єврейських народних мас, більшовики

підтримали культуру їдиш, створили нову систему освіти, зупинили погроми, боролися з проявами побутового антисемітизму, зробили євреїв юридично рівними зі всіма громадянами України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Волянсь. – 07.10.1918.-№212, вечірній випуск.
2. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 804, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.3, арк. 7зв.–8.
3. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 804, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.2, арк.1.
4. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 804, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.3, арк.58.
5. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 740, Житомирська організація Єврейського робітничого союзу «Бунд», оп.1, спр.5, арк. 23 звор.
6. Громадянин. – 03.01.1919. – №10.
7. Еврейские погромы 1918-1921гг. М., 1926. – с.76.
8. Волинская молва. – 17.01.1919. – №10.
9. Громадянин. – 10.09.1919.
10. Держархів Житомирської області. Ф. 804 п, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.11, арк.55.
11. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 804, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.14, арк.21.
12. Громадянин. – 28.08.1919.
13. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 804, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.3, арк.5.
14. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 804, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.3, арк.2.
15. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 804, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.3, арк.26.
16. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 804, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.3, арк.13.
17. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 804, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.5, арк.29.
18. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 804, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.9, арк.6.
19. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 804, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.1, арк.6.
20. Держархів.– Ф.п. 804, Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей Ціон», оп.1, спр.4, арк.2
21. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 2, Волинський окружний комітет КП(б)У, оп.1, спр.206, арк.1-11
22. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 2, Волинський окружний комітет КП(б)У, оп.1, спр.209, арк.1-10.
23. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 2, Волинський окружний комітет КП(б)У, оп.1, спр.205, арк.3.
24. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 2, Волинський окружний комітет КП(б)У, оп.1, спр.216, арк.1-3.
25. Держархів Житомирської області. – Ф.п. 2, Волинський окружний комітет КП(б)У, оп.1, спр.217, арк.1,1зв.

Rudnytska N.V.
Zhytomyr

**Bolshevik ideology and Jewish political parties
Volyn in 1918-1921 years**

Jewish parties greeted the overthrowing of autocracy in February 1917 and cancelling anti-Jewish regulations in the Russian Empire. The Bund, Zionists, Jewish Social Democratic Party (Poale Tsion) and other Jewish parties which until February revolution were forbidden and underground became more active.

In this complicated period of Ukrainian state-building and national revival of Jewish life in the cities and towns of Volyn province prevented stormy debate, and often confrontation between Jewish social-democratic and Zionist parties, often with their Bolshevik groups.

Jewish political parties and social movements were mainly in the cities and towns of Volyn, where Jews constituted the majority numerically. The process began Bolshevisation Bund in terms of weakening the Jewish Social-Democracy.

Jewish pogroms as a manifestation of anti-Semitism had its reasons: economic, class, religious, social, psychological. One of the main reasons pogrom agitation was the identification of Bolshevism with Judaism. Jewish political parties and public organizations are turning to the authorities for the protection of civilians, creating self-defence units, demanded payment of compensation to victims.

The helplessness of the Jews Volyn increasingly bowed their support to the Bolsheviks, but was still strong idea of democracy. The lack of strong power, the use of anti-Jewish sentiment for political purposes led to the emergence on Volyn of pro-communist tendencies in social and political life, because the Bolsheviks promised to establish order.

The destruction of UPR - a tragedy for the Ukrainian, Jewish and other peoples who lived on Ukrainian territory, because during its operation Jewish political organizations were recognized as equal partners in the development of the country.

Key words: Jewish parties, Bund, Zionists, Jewish Social Democratic Party (Poale Tsion), Bolshevik ideology, Jewish pogroms

Рудницкая Н.В.
Житомир

**Большевистская идеология и еврейские политические партии
на Волыни в 1918-1921 годах**

В статье рассматривается влияние большевистской идеологии на еврейские политические партии Волыни в 1918-1921 годах. Акцентируется внимание на формах и методах большевистской пропаганды и агитации еврейских политических сил. В статье исследовано, как в сложный период украинской государственности, возрождению и развитию политического и национальной

жизни евреев Волынской губернии препятствовали бурные дискуссии, а часто и противостояние между еврейскими социал-демократами и сионистскими партиями, нередко с пробольшевистскими их группами.

Ключевые слова: большевистская идеология, еврейские социал-демократические партии, сионистские партии, еврейские погромы, Еврейская коммунистическая партия.

Стаття надійшла до редколегії 29.02.2016